

Císař, Ondřej: Politický aktivismus v České republice.

Sociální hnutí a občanská společnost

v období transformace a evropeizace. Brno:

Centrum pro studium demokracie a kultury, 2008,

187 stran, ISBN 978-80-7325-168-0.

Ondřej Novotný¹

Ondřej Císař představil českému trhu překlad své anglické knihy *Politický aktivismus v České republice*. Z hlediska politologické diskuze se jedná o zajímavý počín, neboť se prohlubuje debata o charakteru české občanské společnosti a rozšiřují se díla s řadou odlišných přístupů a perspektiv. Vraťme se ale trochu nazpět a vzpomeňme, jak kdysi publikoval Václav Havel svou esej „Moc bezmocných“ (1978), a vzbudil tak u mnohých očekávání, že změna režimu roku 1989 bude doprovázena i demokracií zdola, založené na aktivních, avšak stranicky neangažovaných občanech. Celá léta devadesátá pak byla ve znamení sporu Havel versus Klaus o charakter „občanské společnosti“. Spolu s politiky se ve stejnou dobu přeli i sociální vědci o údajný individualismus a pasivitu lidí v postkomunismu. Mezi zahraničními publikacemi, kam Císařovu knihu také řadíme, je proto dobré zmínit monografii Sandrine Devaux *Engagements associatifs et postcommunisme* (2005), která přinesla stimulaturní pohled zevnitř na aktivismus a fungování českých občanských sdružení. Císařova kniha přináší další vhled do této problematiky, ovšem s jiným přístupem a odlišnými aktéry.

Ondřej Císař pracuje jako institucionalista a v tradici sociálních hnutí navazuje na Charlese Tillyho a Sidneyho Tarrowa. Jak Císař sám zmiňuje, Tilly byl obeznámen s jeho dílčími studii a v knize se na něj odkazuje. Nicméně pro přesnější pochopení obsahu Císařovi knihy a jeho rozdílnosti s publikacemi námi zmíněné Sandrine Devaux nebo jiného často odkazovaného autora Adama Fagana, je dobré zmínit i subjektivní pozadí, které jej vedlo ke konstrukci „výzkumné strategie a hodnocení výsledků“ (s. 159). V případě Císaře jde o volbu argumentace založené na konceptu reprezentativní demokracie (Shapiro 2003), kterou staví proti modelu participativní demokracie. V praxi této knihy to ovšem znamená, že Císař sledoval jen ty

---

¹ Kontakt: Université Libre de Bruxelles (U.L.B.) Cevipol, Institut de sociologie, Avenue Jeane 45, CP 1241050

organizace, které by odpovídaly, jak definici sociálního hnutí, tak by rovněž splňovaly předpoklad, že budou nutit politiky k „transparentnímu a odpovědnému jednání“. Nicméně k dosažení tohoto úkolu nepotřebují mobilizovat širší občanskou podporu a budovat aktivní členskou základnu, jak to předpokládají přístupy vycházející z participativní demokracie. Císař své teoretické volby vysvětluje jasně a ve své knize se věnuje typu, který nazývá „transakční aktivismus“.

Kniha Politický aktivismus v České republice se *de facto* skládá ze dvou částí, navzájem se doplňujících studií. Proto se i po přečtení knihy nabízejí dvě hlavní poznámky.

Začněme poznámkou ohledně pojetí sociálních hnutí. První část obsahuje výběrovou analýzu protestních akcí v České republice. Ondřej Císař zde identifikuje pět nejběžnějších modů (typů) a ty rozebírá. Poměrně překvapivě se ovšem odmítá věnovat masovým mobilizacím řazených k typu „občanské sebeorganizace“, neboť je považuje za epizodické. Proto je nutné si položit otázku, zda-li podnázev knihy odvolávající se na *sociální hnutí* není jen zavádějící reklamou. Co je to sociální hnutí? Popravdě řečeno, tuto definici zde nenajdeme. Ani to, co by mohlo sociální hnutí v českém prostředí připomínat, zcela konkrétně zde zmíněná iniciativa „Děkujeme, odejděte!“ není do analýzy zařazena, a ustupuje tak ve prospěch „institucionalizovaných“ neziskových organizací. V kontextu knihy je možné pochopit, proč tato petiční akce nebyla zařazena. Přehlédnout již ale nelze, že i pokud se jí Císař chtěl věnovat, narazil by zřejmě na řadu problémů, se kterými se setkal i Charles Tilly, když se snažil, v rámci *politické arény*, nalézt vysvětlující mechanismus pro protestní jednání v Evropě v letech 1650–1995. Sociální hnutí je totiž zajímavé tím, že neočekávaným způsobem řeší Olsonův paradox o zapojení jedince do kolektivního jednání. Mai 68, Solidárnost, Enviromentalisté 80. let nebo i dnešní Antiradarové hnutí jsou každé unikátní množstvím a diverzitou účastníků a svým dynamickým průběhem. Teprve v „běhu“ si utváří svou kolektivní identitu, sjednocují cíle, generují své vůdce, a nakonec dosahují úspěchu, nebo zanikají, což jsou prvky, které se zatím přístupům vycházejícím z racionálních předpokladů existence zájmů, cílů a struktury politické příležitosti, stále nepodařilo dostatečně postihnout.

Další poznámku je nutno učinit k druhé části. Zde je Císařovu knihu nutno chápat jako empirickou studii o pozadí fungování institucionalizovaných protestních hnutí v České republice. Zde je detailněji rozpracován problém „transakčního aktivismu“, který Císař považuje za nejcharakterističtější a také nejlépe postihující problematiku mimo klasický participační aktivismus reprezentovaný odbory. Z tohoto hlediska jde o inovativní přístup, ačkoliv o samotném

aktivismu odborářů v ČR, na rozdíl od Polska, také příliš mnoho nevíme.

Ohledně aktivismu zde Císař rozvádí zajímavou polemiku s obecně přijímanými argumenty, že zahraniční nadace ufinancovaly středoevropskou společnost k pasivitě, protože organizace, které na nich byly hmotně závislé, musely podřídit svou agendu požadavkům ze Západu. Nejen, že došlo ke snížení radikalismu u jednotlivých organizací, ale nejvážnější kritika v této debatě míří k tomu, že zahraniční aktéři projevili hlubokou kulturní neznalost střední a východní Evropy (SVE) a vynucovali si témata, která byla místnímu prostředí cizí. V hlavním důsledku to znamenalo odliv příznivců, kteří se s jednotlivými požadavky nemohli identifikovat. Císař ovšem argumentuje opačně a píše, že je sice pravda, že zahraniční kapitál ovlivnil místní agendu, ale nemůže být viněn z toho, že by tím způsobil pasivitu nebo se nechoval s respektem k místním potřebám. Císař dále ukazuje, že tyto výtky jsou formulovány především stoupenci participativního modelu demokracie, přičemž nadace, které se v SVE objevily počátkem devadesátých let, fungují podle principů neo-tocquevillovské koncepce reprezentativní demokracie. Ta dala charakter fungování neziskových a lobbyistických skupin v USA v sedmdesátých a osmdesátých letech. A proto je způsob jejich angažování v ČR důsledkem závislosti na předešlých vzorcích jednání (path-dependency) a původního očekávání vývoje v postkomunistických státech. Nejde tedy o chybný kalkul, nicméně jednotlivé nadace byly v pozitivním očekávání, že vývoj půjde tímto směrem. Co zde Císař píše, si bezpochyby lépe uvědomíme, vzpomeneme-li si právě legitimitu, která byla dána oběma stranám sporu Havel versus Klaus o charakter občanské společnosti v tehdejší době.

Na závěr bychom proto dodali, že pro nás kniha *Politický aktivismus v České republice* skrývá ve svém obsahu něco jiného, než co zpočátku očekáváme podle názvu. S některými volbami, které jsou učiněny v rámci knihy, se musíme smířit, jelikož odpovídají podmínkám, za jakých kniha vznikala. Nicméně to je velmi malá daň za velmi zajímavé čtení, kde i teorie a problematizace aktivismu je příjemným způsobem doprovázena praktickými příklady o tom, jak se dělá politika v neziskových organizacích. Císařova kniha se tak bezpochyby řadí mezi referenční monografie na téma výzkumu aktivismu v České republice.